

8^ο ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ECARTE

Θέμα Συνεδρίου: "Grounding the Vision"

Τίτλος Ομιλίας: "Εξπρεσιονισμός, Προπύργιο της Σύγχρονης Χοροθεραπείας"

ΡΕΘΥΜΝΟ-ΚΡΗΤΗΣ, 2005

ΕΞΠΡΕΣΙΟΝΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΟΠΥΡΓΙΟ ΤΗΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ» ΧΟΡΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Βρισκόμαστε στο 1914: ο πόλεμος άρχισε. Ήταν αναμενόμενο. «Είχαμε αισθανθεί την καταστροφή να έρχεται» γράφει ο Thomas Mann, «και ακόμα περισσότερο κατά κάποιο τρόπο, ως ηθικά όντα, την είχαμε ευχηθεί, είχαμε αισθανθεί στα ενδόμυχα της καρδιάς μας ότι ο κόσμος, ο κόσμος μας δεν μπορούσε να κρατηθεί άλλο»

Ήδη είχε αρχίσει να αμφισβητείται ανοιχτά το σύστημα αξιών, που είχε εγκαθιδρυθεί κατά τη διάρκεια των αιώνων. Πρώτα από τους διανοούμενους της εκκλησίας, αιώνες πριν, έπειτα από την Αριστοκρατία της Αυλής και από όσα υιοθέτησε η αστική τάξη στην αρχή του βιομηχανικού πολιτισμού. Η εξπρεσιονιστική τάση είχε εμφανισθεί, εκδηλωθεί και είχε αρχίσει να αυτοπροσδιορίζεται στα πλαίσια μιας βαθιάς αναταραχής, που γινόταν όλο και περισσότερο αντιληπτή, προάγγελος του κατακλυσμού. Όλο και περισσότεροι μεταξύ των πολέμιων και των υποστηρικτών της, αναγνώριζαν μέσα της τα προαγγελτικά σημάδια της βίαιης ανατροπής της τάξης.

Ο εξπρεσιονισμός, που μπορούμε να τον θεωρήσουμε σαν μια οξυμμένη ανάδυση του ρομαντισμού, τα έβαλε επίσης με το πνεύμα του διαφωτισμού, με τον επιστημονισμό, με την ελπίδα να ελέγξει την υλική πραγματικότητα μέσα από τη διαύγεια της ορθολογιστικής οργάνωσης.

Η Γερμανία μετά την καταστροφή, σαστισμένη και τσακισμένη, βυθίστηκε στην απόγνωση. Ο εξπρεσιονισμός έγινε για δύο δεκαετίες η πιο εμφανής, σαρκαστική και σπαραξικάρδια εκδήλωση της κοινωνικής και πολιτικής σύγχυσης.

Η ονομασία «εξπρεσιονισμός», με την πιο αυστηρή έννοια, στη ζωγραφική, στο χορό, στη λογοτεχνία, στη δραματουργία, στον κινηματογράφο, κατορθώνει να πιαστεί γερά σε ένα από τα ρεύματα του δυτικού πολιτισμού : το γερμανικό. Όποιος σήμερα μιλά για εξπρεσιονισμό κατευθείαν σκέφτεται «γερμανικό». Είναι αλήθεια ότι ο εξπρεσιονισμός βρήκε το καλύτερο έδαφος σε μια μεγάλη και κυριαρχική περιοχή, της οποίας η καρδιά

βρισκόταν στη Γερμανία. Προσάρτισε όμως και όσα πήρε από την Πρωσία, περιλαμβανομένης φυσικά της Βιέννης του Kokoschka και του Freud.

Η εξπρεσιονιστική τέχνη τείνει προς τη βοή, το ουρλιαχτό, την προσωπική διαπεραστική κραυγή, με την ελπίδα να είναι αρκετά οξεία, ώστε να πέσουν τα τείχη. Η πρόθεσή της επικεντρώθηκε στο λαϊκό, στο πρωτόγονο. Αποφασιστικά υιοθέτησαν κινήσεις και διαδικασίες σκληρές, χοντροκομμένες, τον κύκλο, τις συμπίεσεις, τις τραχιές επιφάνειες στη ξυλογραφία. Βία, βία στο χρώμα μέχρι να γίνει διαπεραστικό και ασύμφωνο. Βία στη γραμμή καρφωμένη πάνω στο μουσαμά ή στο χαρτί σαν να προκαλεί τη δόνηση της έκστασης.

Πολλοί καλλιτέχνες είχαν ζήσει την κόλαση των χαρακωμάτων, των επιθέσεων και των αντεπιθέσεων και πολλοί από αυτούς επέστρεφαν πληγωμένοι σωματικά αλλά και με το νου στοιχειωμένο από τρομακτικές αναμνήσεις. Έτσι έψαχναν εκφραστικούς τρόπους, αφήνοντας την αγωνία τους να μετουσιωθεί σε ένα καμβά, σε ένα χορευτικό κομμάτι, σε ένα ποίημα. Αναζητούσαν λοιπόν ένα ξεκίνημα με νέους δρόμους.

Ο εκφραστικός τρόπος του εξπρεσιονισμού αγκάλιασε ευρύτατα όλες τις τέχνες και παρουσίασε με ρεαλισμό το μέλλον.

Η Σχολή BRUCKE δημοσιεύει το 1906 «ένα πρόγραμμα». «Πιστεύοντας στην πρόοδο, σε μια καινούργια γενιά δημιουργών και πιστών, καλούμε το σύνολο της νεολαίας να ενωθεί. Εμείς, οι νέοι που είμαστε το μέλλον θέλουμε να κατακτήσουμε την ελευθερία στην δουλειά μας και στη ζωή μας, ενάντια στις παλιές κατεστημένες δυνάμεις. Εσείς που παράγετε και αναπαράγετε χωρίς ενδιαμέσα και χωρίς ψέματα, αυτό που σας σπρώχνει να δημιουργήσετε, μπορείτε να ενωθείτε μαζί μας».

Ο καθένας έπρεπε να φέρει στην κοινότητα τις εμπειρίες και τις ανακαλύψεις του.

Ο εξπρεσιονισμός έφτασε και στο χορό, αρχίζοντας από τη Γερμανία, όπου ο κλασικός χορός, δεν είχε κάνει σχολή.

Στο τέλος του XIXου αιώνα, ο κλασικός χορός περνάει κρίση. Η δεξιοτεχνία μέχρι τελευταίου βαθμού στέρησε το χορό από το συναισθηματικό του περιεχόμενο. Η χορεύτρια «αστέρι» θέλει να επιβάλει το «νούμερό» της, το βαθμό της δεξιοτεχνίας της,

χωρίς να ανησυχεί για την καλλιτεχνική του αξία. Αυτήν την εποχή ο χορευτής ήταν «φέρω».

Η ομορφιά αναζητιέται στην κομψότητα της κίνησης, στην καθαρότητα της γραμμής. Η τεχνική στο πιο ψηλό (σημείο) επίπεδο καταφέρνει αυτή τη μετουσίωση. Αλλά η τεχνική είναι αυτοσκοπός; μπορεί μόνη της να εκφράσει όλα τα συναισθήματα, όλες τις συγκινήσεις; Αντίθετα λοιπόν σε αυτή τη στενότητα των απόψεων, αναπτύσσεται η εξπρεσιονιστική τάση. Το συναίσθημα (η συγκίνηση) είναι μία κατάσταση αυθόρμητης εκδήλωσης, που πρέπει να μεταφράσουμε με ένα ζωντανό και πειστικό τρόπο.

Όλες αυτές οι καινοτομίες ήταν προάγγελοι του εξπρεσιονιστικού χορού, που δημιούργησε ο Rudolph Von Laban, και που αργότερα τελειοποίησε η Mary Wigman. Ο δε Kurt Jooss, ήταν ο τελευταίος κρίκος αυτού του ευρωπαϊκού κινήματος του χορού. Κάθε κίνηση για αυτόν έπρεπε να είχε κάποιο νόημα και να πηγάζει από τα συναισθήματα του χορευτή.

Ο εκφραστικός χορός είχε σαν στόχο να μειώσει κάθε φορμαλισμό και να εκφράσει το συναίσθημα με ανανεωμένα μέσα κάθε φορά. Ο κάθε χορευτής έπρεπε να αυτοσχεδιάζει το ρόλο του με πρωτότυπη τεχνική και αμεσότητα. Σίγουρα ζητούσαν από τους χορευτές την ενστικτώδη και άμεση μεταφορά της ιστορίας ή του συναισθήματος σε κίνηση.

Στις χώρες, όπου η κλασική παράδοση είναι ζωντανή, η σύγκρουση μεταξύ φόρμας και συναισθηματικού περιεχομένου οδηγεί σε μία ευαίσθητη εξέλιξη της αντίληψης για το χορό.

Μετά από τις πρώτες υπερβολές μιας τάσης που φτάνει στα άκρα, δημιουργείται μια πιο πειθαρχημένη μορφή, που κατευθύνει με αποφασιστικό τρόπο, το μοντέρνο χορό.

Ο γερμανικός χορός μεταξύ 1910 και 1945 θυμίζει ένα χορό υπερβολικό, εκφραστικό, «εξπρεσιονιστικό», του οποίου ο σκοπός ήταν να βγάλει τις μάσκες και όχι να κρύβεται πίσω από αυτές.

«Δεν υπάρχει παρά μόνο ένα ναός στον κόσμο και αυτός είναι το ανθρώπινο σώμα όποιος αγγίζει ένα ανθρώπινο σώμα, αγγίζει με τις άκρες των δακτύλων του τον ουρανό»
(NOVALIS)

Εμείς στη χοροθεραπεία αναζητάμε ένα νέο ξεκίνημα της ανθρώπινης υπόστασης, σε καινούργιες βάσεις, με καινούργιο όραμα για την ψυχική υγεία του ανθρώπου.

Ο εκφραστικός τρόπος των εξπρεσιονιστών αγκάλιασε ευρύτατα όλες τις τέχνες και παρουσίασε με ρεαλισμό το μέλλον. Γιατί χωρίς ρεαλισμό δεν μπορούν να τεθούν οι βάσεις της εξυγίανσης της ανθρώπινης ψυχής.

Το όραμα των καλλιτεχνών του Μπουχάιμ λέει : «αφήστε τη Ζωή να συμπορευτεί με την Τέχνη, να γίνει μία αδιαίρετη ενότητα, να ενσωματωθεί με το κοινό, γιατί η Τέχνη αιωρείται στο κενό όταν δεν είναι εδραιωμένη μέσα στον ίδιο τον άνθρωπο».

Στη χοροθεραπεία διεγείρουμε την ανάκληση των αναμνήσεων, των εμπειριών μέσα από την κίνηση και το χορό. Μέσα από την πρωτόγονη έκφραση (κατεύθυνση της χοροθεραπείας) με την καθαρή δομή της εκφραστικότητας, εκδηλώνεται πιο άμεσα το συναίσθημα, επειδή εξασφαλίζεται η μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία και αυθορμητισμός. Στόχος η καθαρότητα της κίνησης

Δεν είναι τυχαίο, ότι τα πρώτα έργα των εξπρεσιονιστών της σχολής BRUCKE στράφηκαν με πάθος στις έντονες βαριές μορφές με πρωτόγονη εκφραστική δύναμη, ξεφεύγοντας από όλες τις παραδόσεις (επηρεασμένοι από το σύγχρονο ύφος, δηλαδή Art Nouveau – 1908).

Ο Kirchner (πνευματικός αρχηγός της ομάδας) διαμόρφωσε τη διάφανη γραφή των συμβόλων του, κυρίως στις οξυγραφίες. Στόχος μας στην πρωτόγονη έκφραση είναι να βοηθήσουμε το θεραπευόμενο να εκφράσει τις εννοήσεις του με ιδιαίτερα ανεπτυγμένη την αίσθηση της δύναμης, με δημιουργικό τρόπο, χρησιμοποιώντας καθαρές γραμμές, έτσι ώστε να τις αποτυπώνει τρυφερά και τραχιά συνάμα. Σκοπός μας να εκφρασθεί μέσω της τεχνικής αυτής αυθόρμητα η πυρετώδης συρροή ιδεών και συναισθημάτων. Τα συναισθήματα αναπαριστώνται ξανά και ξανά στις κινήσεις και ξετυλίγονται ελεύθερα, για να πυκνώσουν πάλι με την κάθε φορά καινούργια εμπειρία και την εντυπωσιακά εκφραστική τους δύναμη.

Δεν θα σταθούμε στις αρχές του Laban, στη μελέτη της Wigman για το βάρος, το χρόνο και το χώρο, που είναι οι αρχές της χοροκινητικής, ούτε στους αυτοσχεδιασμούς που επινοούσε ο Laban για τους μαθητές του, πάνω σε λέξεις ή ποιήματα που έφτιαχναν μόνοι τους, θα σταθούμε στο ότι έτσι τους άνοιξε η πόρτα στη μαγεία μιας άγνωστης χώρας και στο ότι έτσι έρχονταν σε επαφή με τα πιο βαθιά τους συναισθήματα. Προσπαθούσαν και

προσπαθούμε στη χοροθεραπεία να δαμάσουμε τον υπερφορτωμένο με δυσάρεστα ίσως βιώματα εαυτό μας και μέσω εκφραστικών σχημάτων να δώσουμε χρώμα και καινούργιες δονήσεις στη ζωή.

Δεν θα σταθούμε στις αρχές της Wigman, που τις συναντάμε και στο κίνημα του εξπρεσιονισμού, δηλαδή στην καθετότητα, στις αντιθέσεις, στην αρχή ότι ξεκινάμε από τις κινήσεις «βίωμα», από το πρωταρχικό, το πρωτόγονο, για να καταλήξουμε στη συμβολική αποτελεσματικότητα, που είναι οι αρχές της πρωτόγονης έκφρασης. Η Mary Wigman λέει πάνω σε αυτό «ο χορός έχει τις ίδιες ρίζες με την ύπαρξη, ο χορευτής καλλιτέχνης κατακλύζεται από την κίνηση της ζωής, της εποχής του και εκφράζει τη συμβολική της εικόνα».

Θα σταθούμε όμως στο ότι οι εξπρεσιονιστές δημιουργοί χρησιμοποιούν πολλά σύμβολα, της ελληνική μυθολογία, την προσωποποίηση. Πρόκειται για το θορυβώδη γάμο του Διονυσιακού και του Απολλώνιου (στοιχείου): «Από τη μια ο γιγάντιος ίσκιος του θεού Πάνα, η πρωτόγονη δύναμη και ο δαίμονας των χιλιόχρονων γήινων ενστίκτων. Από την άλλη, ο άνθρωπος, ο ταυρομάχος που για να τα αντιμετωπίσει, βάζει σε λειτουργία την εξυπνάδα του, ώστε να ελέγξει και να κυριαρχήσει στο σώμα του μέσα στο ρυθμό της γιορτής.

Στη πρωτόγονη έκφραση – χοροθεραπεία επηρεαζόμαστε από την καθημερινότητα, από πρωταρχικές κινήσεις επιτυγχάνοντας συνθέσεις που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες μας για εξωτερίκευση των εν δυνάμει επιθυμιών μας.

Μέσω της συμβολικής κίνησης, μέσω της οργάνωσης και της τάξης στην κίνηση αφυπνίζουμε το συλλογικό ασυνείδητο.

Παλεύουμε λοιπόν να δομήσουμε την ψυχική υγεία μέσω διαρθρωτικών αλλαγών ενώνοντας και παντρεύοντας τα αντίθετα, μετουσιώνοντας τα κακώς κείμενα. Μέσω των ρυθμικών συσχετισμών και αλληλουχιών, της έκφρασης της ομορφιάς και της υπέρβασης οδηγείται ο θεραπευόμενος στην επίλυση άλυτων λαβυρινθωδών καταστάσεων.

Τα καλά κρυμμένα συναισθήματα στο σώμα θέλουμε να γίνουν χείμαρρος και να αδράξουν μέσω της κίνησης το χώρο, να πλέξουν με το χρόνο και να αποτελέσουν ξύπνημα σε έναν καινούργιο κόσμο, τον κόσμο της ψυχικής ελευθερίας και της ψυχικής ανάτασης.

Ο Σπύρος Βασιλείου λέει : «η τέχνη είναι δημιουργική όχι όταν διασκεδάζει ούτε όταν γίνεται παιχνίδι αλλά όταν απεικονίζει ή αναπλάθει ». Είναι η αναζήτηση του εγώ μας που μας προτρέπει να προχωρούμε στον αιώνιο δρόμο, σε αυτό που δεν τελειώνει ποτέ και που όλοι πρέπει να περπατήσουμε.

Οι νεαροί καλλιτέχνες επικεντρώθηκαν στην προσπάθεια να μετουσιώσουν άμεσα τα προσωπικά τους βιώματα, άλλοτε μέσα στο εργαστήριο και άλλοτε στη φύση. Ένας από τους δηλωμένους στόχους τους ήταν να τοποθετήσουν ξανά την τέχνη στο επίκεντρο της ανθρώπινης ύπαρξης. Ζωή και τέχνη να γίνονται αντιληπτές ως μια αδιάσπαστη ενότητα και οι ίδιοι να μην υπόκεινται πια στις ακαδημαϊκές ή κοινωνικές επιταγές.

Μετά έναν αιώνα καλούμαστε να ανταποκριθούμε στις ανάγκες των σύγχρονων ψυχικών προβλημάτων.

Καλούμαστε ως καλλιτέχνες, ως θεραπευτές να βρούμε το μυστικό εκείνο της συμπόρευσης της ψυχικής υγείας με τη ζωή. Και το βρίσκουμε μέσα στην κίνηση, στο χορό και σε όλες τις μορφές της τέχνης. Το βρίσκουμε στη μετουσίωση και στην υπέρβαση.

Μετά από 100 χρόνια λέμε τα ίδια, καλούμαστε να ανακαλύψουμε για άλλη μια φορά το μέσα μας, γνωρίζοντας τώρα πια, καλύτερα το έξω μας και φέρνοντας τα μαζί, ενώνοντας τα σε μια ζεστή αγκαλιά, να μπορέσουμε να πάμε πιο μπροστά με καινούργιες γνώσεις για τον άνθρωπο.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Dance, Jack Anderson, New York: Newsweek Books, 1974
- La Danse Moderne en Europe, Jacques Baril, Vigot 1977
- L'Histoire du Ballet et de la Danse, Alexander Bland, English version Praeger 1976.
- Les Peintres Expressionnistes, Georges Boudaille, Nouvelles Editions Francaises 01/1976
- The Dance Encyclopedia, Anatole Chujoy – P.W. Manchester, NY: Simon & Schuster, 1967
- Fous de Danse, Paris, Autrement, No 51, 1983

- L' Expressinnisme, R.S. Furness, Methuen (January 1973)
- Dictionnaire du Ballet Moderne, Fernand Hazan, Etat, Paris 1957
- Encyclopédie Larousse "La Danse", Helene Herchard
- Un siècle d' Art Moderne – L'Histoire du Salon des Indépendants 1884 – 1984, Rene Huyghe et d' autres
- Ernst – Ludwing Kirchner 1880 – 1938 Oils- Watercolours, Drawings and Graphics, Marlborough Fine Art (London) Ltd, First London exhibition, June-July, 1969.
- Histoire de la Peinture Moderne, Herbert Read, Le Livre de Poche, 1965/ Somogy Paris, France 1961
- L'Expressionnisme Allemand Obliques, Lionel Richard, 1976
- Berlin 1910 – 1923, Eberhard Roters
- Art Nouveau, Jean Selz Art nouveau: peintures. Paris: F. Hazan, 1971 / English, Art Nouveau Paintings. New York: Tudor Publishing Co., 1971
- At the Vanishing Point a Critic Looks at Dance, Marcia B. Siegel, New York: Saturday Review Press, 1972
- Masterpieces of German Expressionism at the Detroit Institute of Arts, New York: Hudson Hills Press in Association with the Detroit Institute of Arts : Distributed by Viking Penguin Inc., ©1982.
- Kirchner Aquarelles et Dessins – Collection du Senateur Kolh Weigand St. Ingbert
- Γερμανοί Εξπρεσιονιστές Συλλογή Μπουχάιμ, Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλέξανδρου Σούτσου (7/10 – 10/12/1985) ISBN 3-7659-1038-4
- Jooss, Dokumentation von Anna und Hermann Markakd
Published by Ballet – Buhnen – Verlag Rolf Garske Cologne 1985
- Der Kunstlerische tanz unserer zeit Karl Robert Langewiesche Verlag Koningstein im Taunus Leipzig
- Die sprache des Tanzes, Mary Wigman, Ernst Battenberg Verlag Stuttgart
- Quand la Danse Guerit, France Schott-Billmann, Paris, La Recherche en Danse 1994
- Le primitivisme en danse, France Schott-Billmann, Paris, Chiron, 1989